

УДК 376-056.262(091)«19/20»:002(100)

**ВНЕСОК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ, МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ФОРУМІВ
З ПИТАНЬ ОСВІТИ СЛІПИХ В ТЕОРІЮ ТА ПРАКТИКУ ТИФЛОПЕДАГОГІКИ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Федоренко С.В.

доктор педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті проаналізована діяльність перших конгресів і з'їздів з питань освіти сліпих та перших спеціальних періодичних видань з метою об'єднання зусиль науково-педагогічної громадськості у зазначеному напрямку та сприяння розвитку тифлопедагогіки як науки.

В статье проанализирована деятельность первых конгрессов и съездов по вопросам образования слепых и первых специальных периодических изданий с целью объединения усилий научно-педагогической общественности в указанном направлении и содействия развитию тифлопедагогика как науки.

The article analyzed the activity of the first congresses and conventions for the education of blind and first specialized periodicals aimed at strengthening scientific and educational community in that direction and promote tyflopедagogy as science.

Ключові слова: періодичні видання, конгрес, з'їзд, форум, сліпі, внесок, тифлопедагогіка.

Ключевые слова: периодические издания, конгресс, съезд, форум, слепые, вклад, тифлопедагогика.

Keywords: periodicals, congresses, forums, blind, contribution tyflopедagogy.

Аналіз діяльності тифлопедагогів наприкінці ХІХ століття показав, що вони діяли відокремлено один від одного, були погано обізнані з досвідом роботи інших аналогічних шкіл для сліпих навіть у межах своєї країни. Окремішній характер практики навчання сліпих дітей призводив до того, що власний досвід кращих училищ не був відомим науковій та педагогічній громадськості.

Труднощі навчання та виховання сліпих призвели до того, що назріла необхідність об'єднати зусилля тифлопедагогів. У Росії цьому сприяв вихід у 1886 році журналу «Русский слепец» (пізніша назва – «Слепец»). Його видавцем був соратник К.К.Грота, діловод Ради «Товариства піклування про сліпих», державний діяч, журналіст, юрист, філантроп Оттокар Карлович Адеркас (1859–1921 рр.). Після запрошення на службу до «Товариства піклування про сліпих», він здійснив ознайомчу подорож до кращих інститутів сліпих Європи та опублікував «Отчет об осмотре заведений для слепых в Австрии, Швейцарии, Германии и г. Риге» (1885 р.). Знайомство зі станом справ за кордоном наштовкнуло Адеркаса на думку про необхідність видання в Росії спеціалізованого журналу. На той час в Європі вже виходили подібні журнали. Засновувалися вони, як правило, з ініціативи навчальних закладів, що бажали заявити про себе суспільству, поділитися досвідом чи роздумами про актуальні питання навчання, виховання, організації побуту сліпих. У Росії поява спеціалізованого періодичного видання ініціювалася згори, в даному випадку Радою «Товариства піклування про сліпих». Таким чином, вихід першого номера журналу відбувся раніше, ніж на нього виник попит.

На початку свого існування журнал знайомив читачів виключно зі станом справ у кращих закладах Європи, тому опубліковані матеріали про стан вітчизняної тифлопедагогіки були дуже критичними і оцінювали його вкрай негативно [5, с. 43]. Оскільки в цей період відбувалося лише становлення вітчизняної системи навчання та виховання сліпих, було багато недоліків у роботі ще молодих спеціальних закладів, а нетерплячі дописувачі журналу знаходили багато причин для висловлення незадоволення їх діяльністю. При заснуванні журналу планувалося шукати відповідь на питання, як вивести вітчизняні школи на рівень німецьких. Автори ж статей ставили питання інакше: чому в російських губерніях й досі немає училищ, подібних до Віденського чи Дрезденського? Об'єктом критики пізніше стало й саме «Товариство піклування про сліпих», яке було засновником зазначеного журналу. Дописувачі «Слепца» звинувачували його в низькій активності в сфері покращення життя та освіти незрячих [4, с. 74-82].

«Товариством піклування про сліпих» видавався також журнал брайлевським шрифтом «Досуг слепых», в якому публікувалися статті про організацію праці та побуту незрячих.

У суспільстві в цей період відбувалися й інші позитивні зміни, що стосувалися освіти інвалідів. З метою обміну досвідом та об'єднання зусиль тифлопедагогів різних країн постало питання проведення міжнародних та національних форумів. Ініціював це починання німецький журнал «Blindenfreund». Перший міжнародний з'їзд відбувся в 1873 році у Відні за сприяння доктора Меккера. Найважливішим його рішенням стало поширення шрифту Брайля в навчальних закладах для сліпих Європи, Америки та Азії. Таке рішення сприяло розробці спільних для різних країн методик навчання незрячих.

Організаторами з'їздів були окремі суспільні діячі, європейські інститути для сліпих, благодійні організації та асоціації. Наприклад, ініціатором французьких з'їздів був В.Гаюї, англійських – Королівська спілка сліпих, американських – інститут імені Перкінса, німецьких – Бюрклен, Бютнер, Геллер та ін. [9, с. 83].

Роль з'їздів полягала в об'єднанні зусиль тифлопедагогів різних країн як Заходу, так і Сходу. Представники держав, в яких лише зароджувалася практика навчання незрячих, могли ознайомитися з досвідом навчання та виховання сліпих у тих країнах, які вже мають багаторічну практику в цій галузі. Міжнародні з'їзди також сприяли впровадженню нових методів та прийомів навчання в практику робіт закладів для сліпих.

Показовим у цьому плані став VII Кільський конгрес, що відбувся у 1891 році. Його учасники визнали необхідність упровадження та поширення нових принципів наочності та предметності навчання. Спеціальна комісія затвердила перелік необхідних для шкіл сліпих наочних посібників, новий тип уроків у початковій школі – предметні, визначила їх завдання та вимоги до них. У рішенні конгресу записано: «Предметні уроки мають за мету створення відчуттів, на яких засновані уявлення, поняття, судження, розвиток образності мовлення... Збагачення уявлень сліпих дітей, засноване на їх ознайомленні зі справжніми предметами чи моделями, складає одне з найважливіших завдань школи сліпих» [6]. Таким чином, рішення Кільського міжнародного конгресу сприяли подальшій розробці тифлопедагогами питань наочності в навчанні сліпих.

Міжнародний конгрес, що відбувся в 1902 році в Брюсселі, мав важливе значення для перспектив розвитку тифлопедагогіки. На ньому вперше на міжнародному рівні було поставлено питання про роздільне навчання сліпих та слабозорих дітей.

З національних конгресів найважливішими були англійські та німецькі з'їзди. У 1902 році в Англії відбувся з'їзд тифлопедагогів, на якому розглядалися питання про підвищення швидкості письма сліпих. У зв'язку з цим було прийнято рішення про введення в практику навчання шкіл для незрячих скоропису та машинопису. На з'їзді 1908 року було покладено початок навчання категорії слабозорих дітей. Своїм рішенням з'їзд затвердив новий тип закладу для дітей з порушеннями зору – «класи охорони зору» [4]. Національний конгрес в Неаполі, що відбувся в 1909 році, прийняв рішення про створення дитячих садочків при школах для сліпих. Ця постанова мала міжнародне значення та стала поштовхом до становлення дошкільної освіти незрячих у всьому світі.

Аналіз матеріалів з'їздів показав, що основними питаннями, які розглядалися на всіх з'їздах у всіх країнах у той період були вирішення проблеми підпорядкування шкіл для сліпих державі та покращення професійної і трудової підготовки в них.

Питання введення шкіл для незрячих у державну систему освіти було надзвичайно важливим, оскільки автоматично рішення з'їздів за таких умов ставали б також державними і обов'язковими для виконання усіма спеціальними навчальними закладами. На жаль, рішення усіх конгресів мали лише дорадчий характер.

Як було зазначено вище, питання шляхів включення сліпого випускника в трудове самостійне життя гостро поставало на всіх національних та міжнародних конгресах. У залежності від економічного стану країни, рівня розвитку її промисловості чи сільського господарства, релігійних поглядів на освіту взагалі та освіту незрячих, зокрема, по-різному розглядалися й шляхи трудової підготовки та працевлаштування сліпих [9, с. 84-85].

Актуальні питання тифлопедагогіки та тифлопсихології обговорювалися й на наукових форумах, що відбувалися в Російській Імперії. Заслугує на увагу II з'їзд діячів у галузі технічної та професійної освіти – фактично перший з'їзд дефектологів Росії, який проходив у Петербурзі з 26 грудня 1895 р. по 5 січня 1896 р. За ініціативи вчених, які займалися в Москві справою навчання сліпих (професора Московського університету М.В.Духовського, керівника навчально-виховного закладу для сліпих П.П.Горячего, завідувача відділом освіти сліпих при навчальному відділі Політехнічного музею Г.А.Адлер та ін.), було дозволено створити на цьому з'їзді XII секцію з питань навчання сліпих [1; 2].

Питання освіти сліпих також розглядалися на I Всеросійському з'їзді з педагогічної психології (1906 р.), I Всеросійському з'їзді з питань сімейного виховання (1913 р.), I Всеросійському з'їзді з питань народної освіти (1913 р.) та ін.

Орієнтуючись на практику організації конгресів, присвячених питанням освіти незрячих за кордоном, «Товариство піклування про сліпих» у 1901 та 1909 роках сприяло проведенню двох спеціальних з'їздів, на яких було закладено традиції проведення наукових та науково-практичних заходів для обговорення актуальних питань загальноосвітнього, спеціального та професійного навчання сліпих, тифлопсихології, сімейного виховання незрячих [7; 8]. До цього часу вітчизняні тифлопедагоги були лише учасниками різних форумів.

Таким чином, у Російській імперії новий тифлологічний науковий напрям розпочав свій інтенсивний розвиток уже на початку XX ст., а гострі проблеми освіти сліпих та їх громадянських прав обговорювалися на всеросійському рівні. Тобто на початку XX ст. в країні вже сформувалася тифлопедагогічна наукова громадськість.

I з'їзд тифлопедагогів відбувся в 1901 році. Його матеріали були видані окремою книгою під назвою «Труды I-го русского съезда по попечительству о слепых». Доповідачами виступали педагоги відповідних шкіл. В з'їзді активну участь брало також духовенство. Доповіді стосувалися в основному організаційних питань діяльності училищ для сліпих. Цікавим з точки зору теорії навчання та виховання незрячих був визнаний виступ українського тифлопедагога К.Ф.Лейка «Про розвиток зовнішніх відчуттів у сліпих дітей», в якому він запропонував систему вправ для розвитку слуху, дотику, нюху у незрячих [7, с. 91].

У травні 1909 року відбувся II-й з'їзд з питань опікування сліпих і попередження сліпоти в Росії. На з'їзд були запрошені педагоги, вихователі училищ для сліпих, офтальмологи, благодійники та ін. зацікавлені особи та організації. На цьому форумі «Товариство піклування про сліпих» представило звіт про свою роботу. Ще в 1907 році воно збило дані про всіх сліпих, які закінчили спеціалізовані училища. З'ясувалося, що 69% (440) з них живуть власною працею: більше 200 займаються ремеслами, 100 – музикою та співами, 25 стали вчителями та майстрами в училищах для сліпих, отримавши вищу музичну, філософську, історичну чи юридичну освіту. Для того часу це були досить видатні результати [8].

Для боротьби зі сліпотою та профілактикою очних хвороб «Товариством піклування про сліпих» була створена мережа лікувальних установ для незрячих. У результаті консервативного лікування та хірургічних операцій багатьом з них зір було відновлено. Для недієздатних та старих незрячих були відкриті притулки, де вони знаходилися на утриманні за рахунок «Товариства піклування про сліпих».

У своєму звіті «Товариство піклування про сліпих» також відзначало, що зросту духовної культури та освіченості незрячих сприяли видані шрифтом Брайля Святе Письмо та високохудожні літературні твори, випуском яких займались

декілька типографій приватних та «Товариства піклування про сліпих», що друкували рельєфним шрифтом. Користування такими книгами в спеціальних бібліотеках було безкоштовним.

Керуючий справами «Товариства піклування про сліпих» Я. М. Колубовський (1863 – 1929 рр.) у своїй доповіді на II-му з'їзді з питань опікування сліпих і попередження сліпоти в Росії відзначив, що навчання сліпих є одним з найважливіших завдань, яке терміново повинні розв'язати уряд та суспільство. Я.М.Колубовський зазначив, що всього по всій Росії сліпих дітей шкільного віку налічується 21365 чоловік, а в училищах знаходиться лише 1070 дітей (на їх утримання держава витрачала близько 400 тисяч карбованців на рік). Він порахував, що якби створити училища і навчати всіх сліпих дітей шкільного віку, то треба було б витратити близько 4 мільйонів карбованців на рік [10, с. 25]. Але на той час держава не могла виділити такі кошти на освіту незрячих. Тому навчати сліпих основам грамоти й лічби Я.М.Колубовський запропонував у звичайних школах для зрячих. Він вважав, що для цього вчителі загальноосвітніх шкіл мають пройти короткострокові курси з метою ознайомлення з методикою навчання сліпих та отримувати певну надбавку до заробітної плати за кожного сліпого учня. «Для всякого, хто знає потреби сліпих, простого навчання їх грамоти зовсім недостатньо. Але позбавляти навчання грамоти тільки тому, що немає можливості дати їм набагато більше, теж немає підстави» – відзначав Я.М.Колубовський [8, с. 46].

На з'їзді виникало багато суперечок стосовно переходу всіх навчальних закладів для сліпих у відомство та на утримання держави. Це рішення було в результаті затверджено з'їздом, але не впроваджено в життя. Суперечки також викликало питання про обсяг знань, який мають отримати сліпі в навчальних закладах. Частина учасників висловилися за спрощення загальноосвітньої програми та ускладнення програми з ручної праці, що в своїй доповіді розкритикував інспектор губернських училищ М.К.Мухін.

На тому ж II-й з'їзді з питань опікування сліпих і попередження сліпоти в Росії М.К.Мухін відзначив, що більшість сліпих у країні належать до бідного класу, на них у сім'ї дивляться як на зайвий рот, а іноді й експлуатують. Для держави він представляє подвійні витрати, бо не несе багатьох обов'язків (наприклад, військової служби), а витрат на своє утримання вимагає [8].

У своїй доповіді М.К.Мухін також зазначив, що душевний стан сліпих ще гірший, ніж матеріальний, тому необхідно дати їм освіту, щоб вони могли працювати та бути корисними для суспільства. Адже саме з цією метою були засновані спеціальні навчальні заклади для сліпих. Приклади з історії навчання незрячих свідчать, що багато різних професій стали доступними сліпим, наприклад: учитель, настроювач музичних інструментів, друкар, півчий, кошикар, масажист та ін.

М.К.Мухін наголосив, що саме завдяки набутій професії сліпі мають певний зарібок, який дає їм можливість самостійного життя. А не визнаючи спроможності сліпих працювати, зрячі часто позбавляють їх можливості заробити більше [10, с. 23-25].

З метою ствердження вміння сліпих жити самостійно, М.К.Мухін наводив приклад з досвіду німецьких тифлопедагогів, які поділялися на дві категорії. Перші з іронією говорили про вміння сліпих працювати, другі вважали, що сліпі цілком здатні до самостійної діяльності. Істина ж, зазначав М.К.Мухін, як завжди посередині: найбільш обдаровані сліпі можуть жити й працювати самостійно, інші мають потребу в допомозі й підтримці. Основною метою виховання сліпих, вважав М.К.Мухін, є якомога ширший і всебічний розвиток їхньої самостійності, що має підготувати їх до трудового життя в суспільстві зрячих.

На думку М.К.Мухіна, специфікою діяльності училищ для сліпих у першу чергу є необхідність ретельного добору й розподілу змісту навчального матеріалу. При його виборі треба зважати не на кількість матеріалу, а на зміст і зрозумілий незрячим виклад. Сліпим дітям у процесі навчання необхідно давати відомості, які стануть корисними в їх майбутньому самостійному житті. Так само і при виборі ремесел – варто діяти обачно і обирати такі, що дадуть змогу достатньо заробляти їм на життя.

Таким чином М.К.Мухін намагався примирити дві протилежні точки зору, що існували серед учасників з'їзду, щодо обсягу змісту навчання сліпих.

На з'їзді також повідомлялося, що в Росії недостатня кількість училищ для сліпих: лише 5% всіх сліпих шкільного віку навчалася в спеціальних училищах. За звітний період «Товариство піклування про сліпих» відкрило 24 училища. З державної казни на утримання училищ кошти не виділялися. Але, як зазначав М.К.Мухін, сліпі мають таке ж право на навчання, як і зрячі. Було б правильно, якби держава взяла на себе витрати на навчально-виховну діяльність училищ для сліпих.

М.К.Мухін акцентував увагу присутніх на тому, що справа виховання й навчання сліпих має вирішуватися на рівні держави, тому що «дати виховання сліпому, навчити його – це значить внести промінь світла в його розум, урятувати його душу від розпачу» [10, с. 25].

На з'їзді також розглядалося питання попередження сліпоти. З цього приводу виступив лікар О.І.Масленніков, на думку якого сліпий не є повноцінною людиною, тому необхідно заборонити шлюби зрячих зі сліпими. Його виступ піддав нищівній критиці психолог А.А.Крогіус та в знак протесту покинув залу.

Таким чином, в галузі тифлопедагогіки виникли протиріччя між прогресивними та реакційними ідеями, що було викликано настроями, які виникли в результаті подій 1905 року.

Аналіз матеріалів II-го з'їзду з питань опікування сліпих і попередження сліпоти в Росії показав, що виникнення громадської ініціативи, розгляд питань соціального захисту інвалідів по зору, створення системи спеціальних освітніх закладів для незрячих дітей, філантропічних організацій, наукових товариств та різноманітних благодійних об'єднань значною мірою сприяли становленню теорії тифлопедагогіки та розширенню її змісту [8].

Отже, огляд міжнародних та національних спеціальних періодичних видань, форумів з питань освіти сліпих дозволяє стверджувати, що період з кінця XIX ст. і до початку XX ст. можна визначити як період зародження

тифлопедагогічної науки. На даному етапі свого становлення тифлопедагогіка ще не визначилася як самостійна галузь наукових знань і тому мова не йшла про з'ясування її провідних категорій (предмета, об'єкта, мети, завдань, законів та методологічних засад).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Второй съезд русских деятелей по техническому и профессиональному образованию. 1895-1896 гг. Секция XII призрения и обучения слепых, глухонемых и ненормальных детей / под ред. А.А.Адлер. – М.: Университетская типография, 1898. – С. 33.
2. Замский Х.С. История олигофренопедагогики. – М.: Просвещение, 1980. – 385 с.
3. Колубовский Я.Н. Английские съезды по делам слепых – СПб.: Издание Попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых, 1909. – 94 с.
4. Малофеев Н.Н. Обучение слепых в России XIX века: государство и филантропия // Дефектология. – 2004. – № 5. – С. 74-82.
5. Марголин З.И. История обучения слепых: Учебное пособие для педагогических институтов. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Наркомпроса РСФСР, 1940. – 132 с.
6. Съезд германских учителей слепых / Слепец. – СПб., 1914.
7. Труды 1-го русского съезда по попечительству о слепых. – Изд. Попечительства о слепых, 1901.
8. Труды 2-го русского съезда по попечительству о слепых и предупреждению слепоты. – Изд. Попечительства о слепых, 1910. – С. 46.
9. Феоктистова В.А. Очерки истории зарубежной тифлопедагогики и практики обучения слепых и слабовидящих детей: учеб. пособие. – Ленинград, 1973. – 119 с.
10. Феоктистова В.А. Хрестоматия по истории тифлопедагогики.– М.: Просвещение, 1987. – 191 с.

УДК:370.153

КОМПЛЕКСЫ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ЗАДАНИЙ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Хабарова С.П.

кандидат педагогических наук, доцент
Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка

У статті аналізуються можливості використання практико-орієнтованих навчальних завдань у професійній підготовці вчителів-логопедів, описуються комплекси практико-орієнтованих завдань, розглядається їх роль у формуванні у майбутніх вчителів-логопедів професійних компетенцій.

В статье анализируются возможности использования практико-ориентированных учебных заданий в профессиональной подготовке учителей-логопедов, описываются комплексы практико-ориентированных заданий, рассматривается их роль в формировании у будущих учителей-логопедов профессиональных компетенций.

The article analyzes the possibilities of use of practice-oriented tasks in the professional preparation of teachers speech therapists, describes complexes practically-oriented tasks, discusses their role in the formation of speech therapists professional competences.

Ключові слова: організація навчальної діяльності студентів, професійні компетенції, практико-орієнтовані завдання.

Ключевые слова: организация учебной деятельности студентов, профессиональные компетенции, практико-ориентированные задания.

Keywords: organization of educational activity of students, professional competences, practice-oriented tasks.

Одним из средств повышения эффективности профессиональной подготовки учителя-логопеда, формирования профессионально-значимых умений являются практико-ориентированные учебные задания. Использование практико-ориентированных учебных заданий создает условия для учета индивидуальных образовательных возможностей и потребностей студентов, способствует повышению мотивации обучения за счет придания учебному процессу практико-ориентированного и проблемно-исследовательского характера, поскольку происходит активное вовлечение студентов в самостоятельное решение системы заданий, имеющих профессиональную направленность и различный уровень сложности. Практико-ориентированные учебные задания обеспечивают учебно-методическое сопровождение учебного предмета, и их можно применять для закрепления усвоенных знаний, в процессе контроля знаний, для организации самостоятельного изучения студентами дополнительного материала и т.д. Овладение студентами практико-ориентированными умениями способствует личностно ориентированной направленности их профессиональной подготовки, развитию творческой деятельности, формированию опыта решения различных проблем, обеспечивает развитие у сту-